

DE HELENA-RATTENSLANG IN HET TERRARIUM ELAPHE HELENA (DAUDIN, 1803)

Door: C.M. Langeveld, Cantharel 12, 2925 DJ Krimpen a.d. IJssel.

Inhoud: Inleiding - Beschrijving en verspreiding - Voortplanting algemeen - Het terrarium - Gedrag en verzorging - Winterslaap/rust - Kweek - Vervolg - Ter afsluiting - Literatuur.

* * *

INLEIDING

Om een juiste Nederlandse naam voor *Elaphe helena* te vinden is geen eenvoudige zaak. In de Engelse taal wordt deze slang 'Trinket Snake' genoemd, wat zoveel betekent als 'sieraadslang'. Ook in het Duits wordt deze slang als een sieraad benoemd, namelijk 'Schmucknatter'. Omdat ik de naam 'sieraadslang' niet vind klinken houd ik het maar bij de 'Helena-rattenslang', een naam die ook geen schoonheidsprijs verdient.

Elaphe helena is genoemd naar de dochter van Zeus, Helena. Zij wordt bestempeld als de mooiste vrouw uit de Griekse sagenwereld. Wanneer je wordt vergeleken met de mooiste vrouw uit de sagenwereld moet je wel erg mooi zijn. Over smaak valt echter te twisten. Naar mijn mening is *Elaphe helena* een van de mooiere Elaphes uit Azië. Zoals verderop in dit artikel zal zijn te lezen is deze slang zeer geschikt voor de terrariumhouderij en kan tot op zekere hoogte qua verzorging worden vergeleken met *Elaphe guttata guttata* en *Elaphe schrencki schrencki*. Onderstaand een overzicht van de gegevens uit de mij beschikbare literatuur en uiteraard mijn eigen terrariumervaringen met deze slangen.

BESCHRIJVING EN VERSPREIDING

Elaphe helena is een slanke middelgrote slang. De vrouwtjes worden gemiddeld 120-130 cm lang. De mannetjes blijven een stuk kleiner namelijk 90 cm (Niehaus & Schulz, 1987). Naast de lengte is het geslachtsverschil duidelijk te zien aan de staart. Bij het mannetje is namelijk net na de cloaca duidelijk de verdikking van de staart te zien door de daarin liggende hemipenes.

De slangen hebben 217-265 ventrale schilden en 25-29 dorsale schubben (Staszko, 1994), de schubben zijn glad. Na de vervelling iriseren de schubben spectaculair waardoor er een 'regenboogglans' over het lichaam verschijnt, vergelijkbaar met de glans van een net vervelde regenboogboa (*Epicrates cenchria cenchria*). Niehaus & Schulz (1987) onderscheiden twee verschijningsvormen:

- 1: de oostelijke vorm; een lichtbruin lichaam dat op regelmatige afstand door witte schubranden wordt onderbroken, waardoor de indruk ontstaat van een doorlopende zig-zagband over de rug. Op de hals bevinden zich vier smalle zwarte strepen. Het voorste deel (een derde van het lichaam) van de slang wordt opgesierd door een rij zwart witte 'oogachtige' vlekken. Halverwege het lichaam verbleekt deze tekening en loopt over in twee donkerbruine strepen. Vanaf de ogen loopt er een klein zwart streepje naar de mondhoek van de slang. De ogen zijn goudkleurig met een ronde pupil. De onderkant

van de slang is crèmekleurig. Naarmate de slangen ouder worden verdwijnt de tekening en worden met name de vrouwtjes erg donker van kleur.

- 2: de westelijke vorm; de westelijke vorm onderscheidt zich van de oostelijke vorm, doordat de 'oogachtige' vlekken hebben plaatsgemaakt voor dwarsbanden die bestaan uit zwart omrande, geelachtige of witte ringen. Ook deze tekening vervaagt. Verder heeft deze vorm een witachtige tot gele halsband in tegenstelling tot de oostelijke vorm die dat niet heeft.

Tot nu toe wordt alleen de oostelijke vorm in terraria aangetroffen. Naast de twee verschijningsvormen zijn er ook albino en melanistische (zwarte) exemplaren bekend van *Elaphe helena*.

Elaphe helena heeft volgens Niehaus & Schulz (1987) een verspreidingsgebied dat hoofdzakelijk de kustlijn van India bestrijkt en de provincie Assam, Kaschmir en Sikkim. Ook zou de slang voorkomen in Bangladesh, Zuid-Pakistan, in Nepal en op het eiland Sri Lanka. Volgens Staszko (1994) zou *Elaphe helena* in heel India voorkomen. De slangen worden aangetroffen tot op 1525 meter hoogte.

De slangen treft men verder aan langs de rand van bossen en regenwouden. Tijdens warme dagen zouden de dieren zich onder andere schuilhouden in termietenheuvels en onder stenen. Tijdens koudere dagen zijn de slangen te vinden in kleine bomen en struiken. Op Sri Lanka werd *Elaphe helena* veelvuldig aangetroffen in de nabijheid van menselijke nederzettingen. Wanneer *Elaphe helena* in het nauw gedreven wordt vlakke ze haar hals verticaal af en buigt haar hals in een 'S', waarna ze naar haar belager uitvalt. Ditzelfde afweergedrag is te zien bij *Elaphe radiata*.

De slangen eten in de natuur reptielen, kikkers, kleine knaagdieren en vogels alsmede hun jongen. Jonge slangen zouden insecten en kleine hagedissen eten.

VOORTPLANTING ALGEMEEN

Elaphe helena plant zich in de natuur voort gedurende het hele jaar. De legsels zouden bestaan uit maximaal 8 eieren. Ook in gevangenschap leggen deze slangen gedurende het hele jaar door eieren. Schmidt (1990) spreekt over een vrouwtje dat gedurende drie jaar 11 legsels produceerde bestaande uit 1 tot 5 eieren. Totaal legde ze 35 eieren waaruit maar 11 jongen geboren werden. De incubatieduur van de eieren bedroeg 63-68 dagen. Bij een ander nakweekvrouwtje kwam 1/3 van de in totaal 4 legsels uit.

Bij Bout (1989) legde een vrouwtje van 2,5 jaar oud op 24 april 1987, 7 eieren die bij een temperatuur van 28°C werden uitgebroed. Na 70 dagen kwam slechts 1 jong uit het ei gekropen. Schulz (1987) spreekt over twee vrouwtjes die gedurende 3 jaar in het totaal 61 jongen voortbrachten. De eieren werden tussen de 28 en 30°C geïncubeerd, waarna de jongen na 50 tot 60 dagen geboren werden. De uitkomst van de legsels over die drie jaar was 100%. Staszko (1994) spreekt over legsels variërend tussen de 6 en 8 eieren die na 60 dagen uitkomen.

Tenslotte meldde H. Vording (schr. med. 1995) mij, dat bij hem 1 vrouwelijk exemplaar van *Elaphe helena* bij een leeftijd van 13 maanden om de twee maanden 6 tot 10 eieren legde die na 60 tot 75 dagen uitkwamen. Een tweede vrouwtje van hem legde minder frequent eieren, maar de eieren hadden dezelfde incubatietijd. Tussen 1993 en februari 1995 kweekte hij in het totaal 50 jongen. Hierbij valt nog te vermelden, dat het eerst genoemde vrouwtje ook bevruchte eieren legde als er vooraf geen paringen hadden plaatsgevonden (spermaopslag).

Zoals te lezen is wordt *Elaphe helena* met wisselend succes gekweekt. Mijn ervaring met het kweken van deze slangen was tot op zekere hoogte succesvol.

MIJN DIEREN

Op 8 augustus 1991 kwam ik in het bezit van twee mannetjes van *Elaphe helena*. Mannetje 1 (M1) was geboren op 14 oktober 1989 en mannetje 2 (M2) was geboren op 7 mei 1991 in Diergaarde Blijdorp. De dieren waren respectievelijk 50 cm (M1) en 30 cm (M2) lang.

Op 3 november 1991 kocht ik in Duitsland een vrouwtje dat dat jaar geboren was. Mannetje 1 werd vanaf het begin geplaatst in een terrarium van 30x40x50 cm (dxhxl) dat gedeeltelijk door een verwarmingskabel werd verwarmd gedurende 24 uur per dag. Als substraat gebruikte ik keukenpapier. Tevens plaatste ik een kartonnen eierdoos als schuilplaats in het terrarium.

Het vrouwtje en mannetje 2 huisvestte ik ieder afzonderlijk in een klein plastic bakje van 20x15x10 cm (lxbxh). De bakjes voorzag ik van een stuk keukenpapier en een kwart papieren eierdoos die als schuilplaats diende. De eierdoos biedt als voordeel, dat tijdens de vervelling van de slangen een beetje water in de kuiltjes kan worden gegoten dat direct wordt opgezogen. Het water verdampt geleidelijk, waardoor er een vochtig milieu ontstaat waarin de slangen prima vervellen. Tevens zette ik in de bakjes een klein waterbakje. De plastic bakjes werden op een warmtekabel gezet die een deel van de bakjes gedurende 24 uur per dag verwarmde. Deze manier van huisvesting gebruik ik meestal bij de opfok van jonge slangen.

Alle dieren aten vanaf het begin direct nestmuisjes. Mannetje 1 kreeg daarnaast ook 'springertjes' (muizen van 2 weken oud) te eten. Ondanks dat het vrouwtje en M2 vrijwel hetzelfde aantal muisjes aten, bleef het mannetje in groei achter in vergelijking met het vrouwtje.

HET TERRARIUM

De dieren groeiden snel. Na een jaar waren ze respectievelijk 70 (M1), 50 (M2) en 100 (V) cm lang en werden ze gescheiden naar geslacht in een terrarium geplaatst.

Het terrarium waar ik de dieren in houd is 80 cm lang, 40 cm diep en 60 cm hoog en gemaakt van wit geplastificeerd meubelplaat. Als substraat ligt er een ongeveer 3 centimeter dikke laag zaagsel in. Als verwarming gebruik ik een reflectorlamp. In het voorjaar wordt een lamp van 40 watt en in de zomer een 25 watt gebruikt. De verlichting in het terrarium brandt 12 uur per dag. Tijdens zeer warme zomerdagen (>30°C) breng ik de verlichting terug tot enkele uren. Naast de reflectorlamp wordt het terrarium voor 1/3 deel verwarmd door bodemverwarming gedurende 24 uur per dag.

In het terrarium bevinden zich 3 plastic verstopdozen die deels zijn gevuld met zaagsel. Een waterbak met een doorsnede van 15 centimeter wordt door de slangen uitsluitend gebruikt om te drinken.

GEDRAG EN VERZORGING

Elaphe helena is een slang die met name 's morgens en 's avonds actief is. Ook mijn dieren zijn in die perioden actief. De mannetjes gedragen zich wat schuw in tegenstelling tot het vrouwtje dat veel, ook overdag, te zien is. Ze kan dan ook langdurig door het terrarium kruipen. Wanneer ik voor het terrarium sta, komt ze zelfs naar me toe. Van herkenning kan geen sprake zijn, maar waarschijnlijk wordt deze nieuwsgierigheid veroorzaakt door haar voortdurend verlangen naar voedsel.

Foto 1: *Elaphe helena*. Vrouw, kopstudie. Female, close-up of the head.
Foto: C. Langeveld.

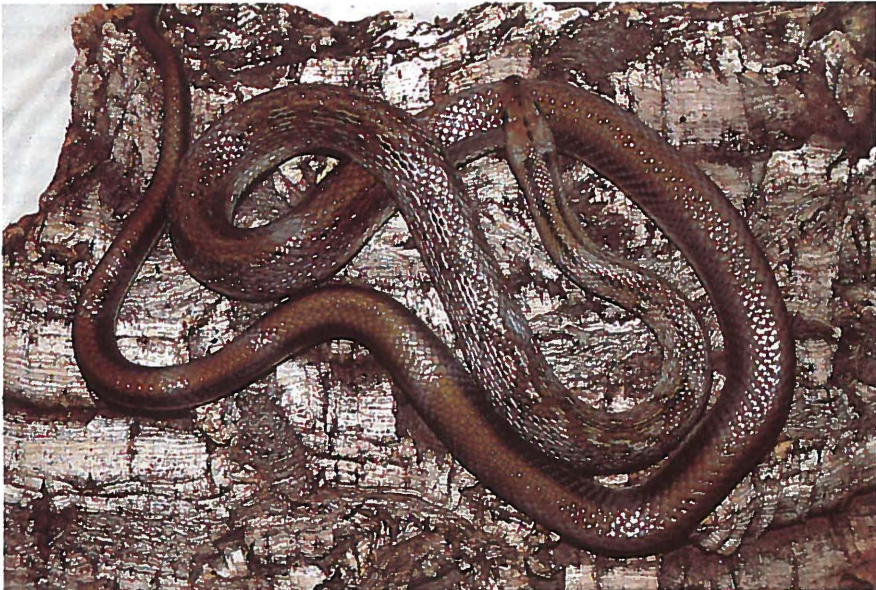

Foto 2: *Elaphe helena*. Man, dorsaal aanzicht. Male, dorsal view.
Foto: C.Langeveld.

De slangen eten bij mij alleen maar levende prooien. Ik geef mijn dieren 1 keer in de week 1 à 2 muizen te eten. Het vrouwtje eet ook nestratten van enkele dagen oud. De grootte van de muizen is naar verhouding van de grootte van de slangen. Het mannetje krijgt muizen van 2 à 3 weken oud. Het vrouwtje eet volwassen muizen. De voedseldieren bied ik levend aan, waarna de slangen de prooi grijpen en wurgen. De mannetjes geven duidelijk de voorkeur aan 'biggen' (muizen van 1 week oud.) Ook deze 'biggen' worden alvorens ze worden opgegeten gewurgd.

Opvallend is, dat de mannetjes, wanneer ze bij het vrouwtje zijn geplaatst een enkele weken durende vastenperiode inlassen. Pas enkele weken nadat de mannetjes van het vrouwtje zijn gescheiden beginnen ze weer te eten.

Na vier tot vijf dagen hebben de slangen hun eerste ontlasting die ik direct verwijder. Gedurende de vervellingscyclus van de slangen sproei ik om de andere dag in het terrarium. Door de verhoogde luchtvochtigheid hebben de dieren nooit problemen gehad met hun vervelling. Het drinkwater ververs ik 2 à 3 keer per week en het drinkbakje ontsmet ik met halamid-d (r), een chloorverbinding die veel wordt gebruikt in de veeteelt voor het ontsmetten van de stallen.

WINTERSLAAP/RUST

Staszko (1994) vermeldt, dat een winterslaap voor deze slangen niet noodzakelijk is, maar dat een koele periode van twee maanden bij een temperatuur van 15°C waarschijnlijk geen kwaad kan. Wanneer men kijkt naar het verspreidingsgebied van deze slangen kunnen we vaststellen, dat we in dit gebied te maken hebben met een tropisch klimaat. India ligt namelijk tussen de 10e en 30ste breedtegraad en ligt ter vergelijking op de zelfde hoogte als het gebied tussen Noord-Mexico en Panama. Alleen het noordelijkste deel van het verspreidingsgebied van deze slangen kan je als gematigd beschouwen (Kaschmir, Sikkim en Nepal). Het lijkt mij dan ook niet raadzaam om de dieren gedurende een langere periode af te koelen tot 15°C of lager. Persoonlijk lijkt het mij verstandig de temperatuur niet verder te laten zakken dan 18°C. Ook Schulz geeft deze temperatuur op als ondergrens.

Dat een winterslaap fataal kan zijn blijkt uit het volgende voorval. Een houder van *Elaphe helena* (anonieme med. 1995) gaf zijn dieren samen met zijn andere *Elaphes* een winterslaap van 3 maanden in zijn kelder bij een temperatuur tussen de 5 en 10°C. Nadat de *Elaphe helena*'s uit winterslaap waren gehaald bleken ze in slechte conditie en vertoonde uitdrogingsverschijnselen. De dieren stierven enkele weken na het 'ontwaken'.

Wanneer men zeker is dat de dieren afkomstig zijn uit de provincies Kashmir, Sikkim of Nepal, kan een winterslaap van enkele maanden bij lage temperaturen naar mijn mening geen kwaad.

KWEEK

Begin januari 1993 had het vrouwtje een lengte van 120 cm, M1 80 cm en M2 60 cm. Nadat het vrouwtje op 18 januari 1993 was verveld, werd mannetje 1 omstreeks 14.00 uur bij het vrouwtje gezet. De daarop volgende uren nam ik geen paringen waar. Wel trof ik spermastoren aan. Om wat meer leven in de brouwerij te krijgen besloot ik om 18.00 uur mannetje 2 bij de andere twee dieren te plaatsen. De mannetjes reageerden heftig op elkaar. Wat erin resulteerde, dat beide mannetjes al schokkend over het vrouwtje begonnen te kruipen. Om 19.30 uur die dag paarde uiteindelijk mannetje 2 met het vrouwtje in een verstopdoos.

Op 31 januari zette ik de mannetjes opnieuw bij het vrouwtje. Nu nam ik geen paringen

waar. Wel zaten de mannetjes het vrouwtje achterna. Omdat de mannetjes stopte met eten plaatste ik ze niet meer bij het vrouwtje. Mannetje 2 at pas weer op 15 maart 1 'biggetje'. In de vervellingsperiode, voorafgaande aan de vervelling van het vrouwtje op 28 februari, maakte ik het zaagsel in de plastic verstopdoos vochtig. Het vrouwtje legde op 5 maart, 6 dagen na de vervelling, 8 eieren.

De eieren legde ik direct na het leggen in een broedstoof. Als broedsubstraat gebruik in vochtig zaagsel. De temperatuur in de broedstoof lag rond de 28°C. De luchtvochtigheid in de broedstoof schommelde rond de 90 %. Op 3 april bleken twee van de 8 eieren te zijn bedorven. Na 69 dagen, op 13 mei 1993, kwamen alle 6 overgebleven eieren uit. De jongen vervelden 11 dagen na het uitkomen. De dieren hebben dezelfde tekening als de ouders. Alleen de kleur is wat fletser. Na twee vervellingen zijn de diertjes mooi op kleur.

Op 25 mei aten alle jonge slangetjes zelfstandig nestmuisjes. Ongeveer de helft van de nakweek van H. Vording (schr. med. 1995) begint uit zichzelf nestmuisjes te eten. De overige dieren moeten 1 of meerdere keren worden gedwangvoerd (tot enkele maanden), waarna ze zelfstandig beginnen te eten.

Uit de literatuur blijkt ook, dat niet alle jonge *Elaphe helena*'s direct zelfstandig nestmuisjes eten. Ulber (1990) geeft een goed alternatief. Een *Elaphe helena* van acht weken oud ontsnapte tijdens zijn vakantie. Het dier had tot die tijd geweigerd te eten en was enkele keren gedwangvoerd met nestmuisjes. Een vriend van hem trof het dier in de keuken aan en zette het in een bakje. De vriend van hem is een gekkohouder en had geen ervaring met het houden van slangen. Omdat hij van mening was dat het diertje wel moest eten, gaf hij de slang een veldkrekkel. Na een dag was de veldkrekkel verdwenen. Nadat Ulber weer thuis was gaf hij de jonge slang elke week 6 volwassen veldkrekels die het slangetje gewillig at.

VERVOLG

Aanvankelijk was ik blij met het voornoemde kweekresultaat. Het vervolg op dit kweekresultaat was echter frustrerend. Ondanks dat de mannetjes op respectievelijk 21 en 23 maart bij het vrouwtje werden geplaatst, zonder waarneembare paringen, vervelde het vrouwtje op 11 april waarna ze op 13 april 9 eieren legde. Drie van de negen zagen er goed uit. De andere waren erg klein. Ook deze eieren werden in de broedstoof geplaatst.

Na twee weken verschenen er 'bloedvaten' op de eieren, waarna ze na een week bedierven en de broedstoof uitstonken. Nadat de mannetjes bij het vrouwtje hadden gezeten weigerde ze weer enkele weken voedsel. Omdat ik toen nog niet wist dat het 'tussen de oren' of beter gezegd 'tussen de schilden' (slangen hebben geen oren) zat, bracht ik de slangen uit voorzorg naar M. Maas, dierenarts te Waalwijk. De slangen waren 'schoon' en alleen bij man 1 werden spermacellen waargenomen in de ontlasting.

Gedurende dat jaar werden de mannetjes af en toe bij het vrouwtje geplaatst waarbij ik enkele paringen kom waarnemen. Het vrouwtje kreeg van mij dat jaar extra voedsel, namelijk 3 tot 4 volwassen muizen per week. Op 9 juni legde ze opnieuw 9 kleine eieren, op 21 juli 8 eitjes en op 23 augustus nog eens 8 eitjes. Met deze legsels verging het hetzelfde als met het tweede legsel. In de hoop dat het vrouwtje zou stoppen met het leggen van eieren, zette ik haar vanaf de datum van het laatste legsel 'koel' bij een temperatuur tussen de 18 en 22°C in een ander terrarium.

In de daarop volgende maanden legde ze geen eieren. In december werd het vrouwtje weer in haar oude terrarium gezet. Dit resulteerde in een onbevruucht legsel van 8 eieren op 3 januari 1994.

TER AFSLUITING

Zoals is gebleken, is *Elaphe helena* een mooie en makkelijk te houden slang. Gezien het feit dat deze slangen tegenwoordig regelmatig worden nagekweekt ligt het in de verwachting, dat deze slang in de toekomst even populair zal worden als bijvoorbeeld *Elaphe guttata*. Ik hoop echter niet, dat mijn tegenslag met het vrouwtje mensen tegenhoudt om deze slang te gaan houden.

Rest mij nog te zeggen, dat mijn dieren nu in Diergaarde Blijdorp verblijven, waar de mannen inmiddels hebben gepaard met mijn vrouwtje alsmede met het vrouwelijke dier van de Diergaarde zelf. Hopelijk zal de verandering van omgeving een goede invloed hebben op de voortplantingscyclus van mijn oude vrouwtje.

LITERATUUR

- Bout, R., 1989. Kweekresultaten: *Elaphe helena*. *Litteratura Serpantium* 9 (90-91).
- Niehaus G. & Schulz, K.-D., 1987. Die hinterasiatischen Kletternattern der Gattung *Elaphe*, Teil XI: *Elaphe helena*, *Sauria* 9 (4): 3-7.
- Schmidt, D., 1990. Schlangen (Haltung und Vermehrung von Terrarientieren, Spezialisten berichten), J. Neumann-Neudamm GmbH & Co.KG, Melsungen, Duitsland.
- Staszko, R. & Walls, J.G., 1994. Rat Snakes, A Hobbyist's Guide to *Elaphe* and Kin, TFH Publications, Inc, Usa.
- Ulber, T., 1990. Beitrag zur Ernährung eines Jungtieres von *Elaphe helena* (Daudin 1803), *Sauria* 12 (2): 17.